

ВЛАСОВ

Володимир Іванович,

д.е.н., д с.-г.н., ГОЛОВНИЙ науковий

співробітник,

Державна наукова

сільськогосподарська бібліотека

УААН

(м. Київ)

**ПРОФЕСОР М. О. ЧЕШКОВ – ОДИН ІЗ ФУНДАТОРІВ
МОСКОВСЬКОГО НАУКОВО-ОСВІТНЬОГО ЦЕНТРУ
ГЛОБАЛІСТИКИ**

У статті розглянута наукова діяльність професора М. О. Чешкова, одного з головних теоретиків Росії в сфері глобалізації і фундаторів нової науки – глобалістики.

В статье рассмотрена научная деятельность профессора М. А. Чешкова, одного из главных теоретиков России в сфере глобализации и фундаторов новой науки – глобалистики.

In the article is considered scientific activity of professor M. O. Cheshkov, one of main Russian theorists in the sphere of globalization and founders of new science - globalistic.

Російська школа глобалістики, основні представники якої є вчені «Інституту світової економіки і міжнародних відносин» РАН, представлена когортою відомих спеціалістів з проблем вивчення глобалізації й глобалістики.

Найбільш відомим з них за вагомістю публікацій через індекс цитування по згаданих проблемах є доктор історичних наук М. О. Чешков (1932 р.).

М. О. Чешков почавши свою наукову діяльність як економіст, потім перейшов до лав істориків науки, і нарешті, під впливом розвитку ідей глобалізації став одним із найвідоміших дослідників цього напрямку в Росії. Однією з перших його статей, наближених до процесів глобалізації, була стаття під назвою «Новая наука», постмодернизм и целостность современного мира» (1995 р.), в якій він з філософської точки зору розглядає «постмодернізм», як феномен суспільної свідомості, що був народжений розпадом того

попереднього типу свідомості, коли наука виступала у ролі ядра й була домінуючою силою аналогічно ролі, яку у свій час відігравали міфи і релігія.

При цьому він зазначає, що **постмодернізм** виник як *реакція на втрату наукою її ролі гегемона* (виділено нами – В.В.), (або домінанти) суспільної свідомості, як реакція на розпад даної соціокультурної матриці і що **постмодернізм** ставить під запитання сучасну науку в її подвійній функції і як особливого «привілейованого» – способу пізнання, і як ядра сучасної, або модерністської соціально-культурної матриці [1].

Через деякий час дослідження у сфері постмодернізму привели М. О. Чешкова до розуміння необхідності проведення досліджень, що пов'язані з глобалізацією, і він став одним із ініціаторів відкриття в журналі «Мировая экономика и международные отношения» спеціальної рубрики «Междисциплинарный семинар по проблемам глобализации», яким керували директор Інституту мікроекономіки професор Е. А. Азроянц і директор Інституту світової економіки і міжнародних відносин академік Н. А. Симонія.

Виступаючи на дискусії на цьому семінарі з доповіддю на тему «Глобалізація через призму різних дисциплін» М. О. Чешков зазначив, що поперше, процес глобалізації знаходиться нині в критичній фазі, настільки критичній, що вона оцінюється як криза глобалізації і навіть як прояв межі, вичерпаності цього процесу настільки, що ставиться питання щодо реалій постглобалізації. По-друге, глобалістика за два десятиліття свого існування так і не визначила чітко контур свого предмету і розривається між двома протилежними тенденціями – фрагментацією знання (виробленням дисциплінарно-різних образів глобалізації) і безмежним розширенням (ототожненням з історією людства). По-третє, глобалістика в такому стані не дає адекватних відповідей на проблеми, що виникли у процесі глобалізації і відображені в полярно-різних оцінках цього процесу суспільною світосвідомістю. Відкритими є питання, *що це таке глобалізація – процес в якому є альтернативи і варіанти, чи процес одновекторний, імперативний; веде цей процес до створення однорідної світоцілісності чи містить у собі*

можливості різних ідентичностей і різних компонентів людства; чи є цей процес народженням найновіших зрушень у виробництві, інформатиці, культурі чи він має свої історичні коріння та історичні прецеденти? (виділено нами – В.В.). На основі цього він зазначив, що це зумовлено теоретичною незрілістю глобалістики і що у зв'язку з поляризацією суспільної думки щодо глобалізації є сумнів щодо можливості цілісного бачення глобалізації і тому є підстави ототожнювати глобалізацію з міфом, який прийшов на заміну великим «утопіям» ХХ ст.

Розглядаючи в подальшому моно-, між- і наддисциплінарність, М. О. Чешков зазначає, що на монодисциплінарності найбільш просунутими в дослідженнях глобальної проблематики є економічні та культурологічні дослідження, міждисциплінарна форма може виникнути на базі вивчення міжнародних відносин, а наддисциплінарність пов'язана із виникненням таких форм пізнання, які практикуються за суттю в усіх дисциплінах.

Закінчив свій виступ на дискусії М. О. Чешков переліком викликів, що приносить глобалізація, на які глобалістика здатна відповісти:

Чи означає глобалізація підсилення однорідності, або різнорідності світоцілісності?

Альтернативна чи безальтернативна глобалізація?

Хто виступає у ролі суб'єктів глобалізації?

Чи має глобалізація історичні коріння і прецеденти, чи вона безпрецедентна?

Яке значення теперішньої «кризової фази глобалізації»?

Коротко відповідаючи на кожне запитання, М. О. Чешков дійшов до висновку, що вирішення проблем в цьому наборі питань означає водночас і конституювання глобалістики як особливої галузі наукового знання [2].

У тому ж 2001 році М. О. Чешков опублікував монографію «Знание о развивающемся мире: судьбы дисциплины», в якій окреслив своє бачення Третього світу, тобто конгломерату країн, що розвиваються.

Спираючись на те, що останні десятиліття ХХ ст. стали часом кардинального зрушення в історії наукового пізнання, зрушення, яке співставимо з народженням науки Нового часу або класичної науки, М. О. Чешков повів мову щодо формування постнекласичного наукового знання або Нової науки, або може навіть і постнауки, історично симетричної науковому знанню до народження класичної науки. У зв'язку з цим М. О. Чешков розглядає два напрями – глобальні дослідження (Global studies) і проблеми розвитку (Development studies). При цьому, останнє визначено по загальній ознаці як специфічне світоутворення, що переважно лежить у сфері міжнародних відносин (international relations), а пік досліджень розвитку, коли країни, що розвиваються, спробували виступити у ролі колективної світової політикоекономічної сили (програма Новий світовий економічний порядок, Рух неприєднання, активність Організації виробників й експортерів нафти, група 77) співпав із зародженням глобалістики (це були 80-ті роки ХХ ст.) [3].

Але наприкінці 80-х років дослідження розвитку внаслідок різкої диференціації світу, що розвивається, з чіткою регіональною картиною підйому і розвитку Східної та Південно-східної Азії, стагнації в Латинській Америці і спадом в Тропічній Африці означали розпад відносно цілісного предмету дослідження розвитку в усіх його гілках. Водночас у тій ситуації, коли дослідження розвитку втрачають свій предмет, такий **надбали** глобальні дослідження (ГД), але на думку М. О. Чешкова, оскільки ГД включають як спеціальні концепції, так і деякі постулати цієї галузі, то іде експансія ГД наслідки якої мають потрійну дію – руйнування предмету дослідження розвитку (ДР), включення його у глобалістику і реконструкцію цього предмету [4].

При цьому ГД включають 7 основних груп – економічні, цивілізаційні, екологічні, політичні, соціологічні, гуманістичні та інформаційно-комунікаційні.

Згідно розумінню М. О. Чешкова за спільним набором концепції з близько двох десятків версій майже половина версій концепції, що входить до ареалу ГД так чи інакше руйнує ДР, $1/4$ версій працює на реконструкцію ДР і стільки ж на збереження предмету ДР [5].

Далі М. О. Чешков розглядає відповіді ДР на руйнівну експансію глобалістики: по-перше, усвідомлення дослідниками розвитку взаємопереплетення Півночі та Півдня; по-друге, з розумінням диференціації світу, що розвивається, яка підриває основу цієї аморфної світоспільності і по-третє, з відповідним, особливим шаром філософсько-етичного і технологічного знання (філософія розвитку, етика розвитку, теології (визволення), які резонують і підсилюють антропоєкологічні концепції гуманістичного плану в ГД. Виходячи з цього М. О. Чешков робить заключення, що все це дозволяє говорити не просто про розпад ДР, але скоріше про їх плідну реконструкцію в руслі ГД і що доля обох наукових напрямків в значній мірі залежить від рішення деяких проблем епістемологічного порядку, що мають значення як для кожної із цих галузей знань, так і для їх зв'язків: це модель пізнання, рівні пізнання і відношення до філософського знання [6].

Обговорюючи глобалізацію і дискурс Півдня, М. О. Чешков зазначає, що як глобалізацію неможливо зрозуміти без Півдня, так і Південь неможливо зрозуміти без глобалізації. При цьому відношення Північ-Південь мають п'ять точок конфронтації [7] :

1. Відношення Північ-Південь розуміються як відношення глибокої нерівності, що неминуче поляризується.
2. Центр – Периферія, в якій не всі країни, що розвиваються, зможуть пристосуватися до глобальної економіки.
3. Гомогенність/гетерогенність – перший виклик неолібералізму, а друге – відповідь Півдня.
4. Альтернативність, коли ресурс Півдня базується на партикуляруючій традиціоналістській орієнтації, а позиція Півночі – на універсалістській, прогресистсько-раціональній орієнтації.

5. Суб`єкти – роль національної держави [8].

При цьому, на думку М. О. Чешкова, по перших двох пунктах Півдню належить ініціативи, по наступних двох – Південь знаходиться в активній обороні, а по останньому – в положенні глухого захисту (особливо щодо ролі національної держави).

В заключенні автор зазначає, що знання щодо світу, що розвивається втрачає свій предмет і що ми спостерігаємо історичне вичерпання цієї світоодиночності по мірі того, як завершується сучасна світова історія з її суб`єкт/об`єкт розчленуванням [9].

Але водночас він підкреслює, що позначилися ті дисципліни, співробітництво з якими визначає подальшу долю знання щодо світу, що розвивається (ЗСР).

- *східноведення*, з яким ЗСР пов`язує ідея культурно-історичних традицій Сходу та вивчення Сходу сучасного;
- *країноведення*, на грані якого завжди балансувала наша галузь знання;
- *глобалістика*, включаючи область вивчення міжнародних відносин, з якою ЗСР пов`язана традиційною проблематикою «світового розвитку», периферійності та ін.;
- *культурологія* і спеціальні цивілізаційні дослідження, що націлені на виявлення в нашому ареалі традицій;
- *великі цивілізації Сходу* і рішення низки методологічних проблем (грунтовність, органічність та ін.);
- *наука про розвиток*, яка сама по собі не може бути конституйована поза досвідом застосування концепції розвитку у сфері ЗСР.

При цьому, на думку М. О. Чешкова, нахил у бік країноведення не тільки непродуктивний для ЗСР, але й загрожує її існуванню як області соціально-гуманітарного знання, а переведення ЗСР у «відомство» глобалістики відбувається настільки легко, що це загрожує розмити предметність ЗСР, залишивши її навіть без свого історичного минулого [10].

Розвиваючи свої дослідження у сфері глобалістики, М. О. Чешков у статі «Глобалізація «без берегов» и «самоопределение глоба листики» спробував відокремити наукове розуміння феноменів глобалізації від суспільної свідомості в його різних ідеологічних видах, відокремити це знання із кола загальних понять і «конституального трактування», закріпивши її дисциплінарні атрибути.

Спираючись на категоризацію наукового знання щодо глобалізації, М. О. Чешков запропонував схему, що включає три види знання – філософське, загальнонаукове й окремих наук, будуючи цю схему ієрархічно за низкою ступенів. При цьому головне поняття – глобальність, на його думку, визначається у подвійному вигляді – при вході (неподільність і незмінність основних параметрів людського буття, свідомості, діяльності) і на виході (баланс механізмів, працюючих на з'єднання і роз'єднання у процесі еволюції людства).

Коротше кажучи, М. О. Чешков визначив, що **глобальність** за сутністю ототожнюється з сучасним буттям і свідомістю і що *глобалізація є все і все є глобалізація*.

Оцінюючи розвиток науки за останні 30 років минулого століття, М. О. Чешков зазначивши зрушення наукового знання щодо світових і глобальних проблем (ЗСГП) у бік глобалістики як особливої форми й області цього знання водночас відмітив «слабкість» її зростання при безповоротності процесу формування глобалістики, предметом якої є сукупність процесів взаємовпливу, взаємодії, взаємовбудованості й взаємонеобхідності, що мають місце між різними компонентами людства як деякої цілісності за даним архетипом і визначаємих структурою глобальності, а також механізмів і форм зближення, кооперації й конвергенції властивостей цих компонентів та їх перетворення у всезагальні якості способу, або стилю життя. Іншими словами об'єкт глобалістики «есть не человечество как целое («род»), но есть особое измерение этого целого – его конкретность, связанность, что мы и обозначали термином целостность, отличая таковой от понятия целого (целостность как

особый параметр целого=единичного). Отсюда следует, что проблемное поле глобалистики есть отношение частей друг к другу и к их общей целостности – и лишь через нее – к целому» [11].

Водночас М. О. Чешков зазначив, що в цілому ситуація *щодо знання о феноменах глобалізації така, що становлення глобалістики уявляється досить проблематичним* (виділено нами – В.В.) [12].

Разом з тим, не дивлячись на песимізм цього заключення, М. О. Чешков далі побудував систему категорій глобалістики з виділенням в історичному аспекті *протоісторичний, історичний і постісторичний* типи глобальності при виділенні також в історичному типі трьох стадій:

- локально-регіональної глобальності (епоха осьового часу);
- світової глобальності (починається з XVI ст., стає незворотною наприкінці XIX ст., і досягає піку наприкінці XX ст.) ;
- планетарна (або загальнолюдська) глобальність формується у процесі інформаційної революції, набуває всезагальності за глибиною і масштабом, впливом на свої окремі компоненти і, нарешті, народжує свій «дубль» (віртуальна глобальність).

Більше того, М. О. Чешков вводить поняття фаз, що зв'язують окремі стадії, як, наприклад, фаза між локально-регіональною глобальністю і глобальністю світової (XVI–XVIII ст.), або між глобальністю світовою і планетарною (початок 70-х рр. XX ст.) [13].

Підводячи підсумки цим думкам, М. О. Чешков, по-перше, підкреслює що треба чітко розуміти, що в глобалістиці є велика область незнання; по-друге, що критичною проблемою для глобалістики виступала, виступає й виступатиме її багатодисциплінарність і пов'язана з нею організаційна форма глобальних досліджень, серед яких значний інтерес має еволюція екологічного знання, підйом якого співпадає з народженням глобалістики; по-друге, прогноз еволюції глобалістики передбачає оцінку співвідношення глобалістики з іншими куцями наукового знання [14].

В резюме статті М. О. Чешков зазначив таке:

«Наша» – отрасль знания охватывает феномены как расширения и соединения, так и разделения и различия, присущие эволюции и истории человечества. Она отвечает на вопросы – как работают эти механизмы, кто их создает, каковы результаты их работы, и в итоге – как мир становится взаимосвязанным, «одним» (single), вырабатывая свою *единичность* (the oneness), не становясь *единым* (как это часто смешивается), но не отвечает – и не должна отвечать! На вопрос – *почему* они работают, ибо последний относится к сфере общей теории эволюции, развития, истории человечества» [15].

Разом з тим, він чітко зазначив, що предмет глобалістики ще не зафіксований і що ця галузь наукового знання поки що *напередодні* свого формування.

Через три роки М. О. Чешков опублікував нову монографію «Глобалізація – глобальність – глобалістика» (М., 2005), в якій зазначивши спочатку, що в сучасну епоху розгортаються майже одночасно три феномена: постіндустріалізація, постмодернізм і глобалізація, які визначають сьогоднішнє і найближче майбутнє людства, і, нарешті достатньо чітко сформулював *предмет* глобалістики як особливі закономірності, що діють на різних рівнях буття, свідомості і життєдіяльності людства, як ті, що з`єднують, стягують різні компоненти людства, стимулюють їх всезагальні властивості і взаємно конвергують як ці компоненти, так і ті закономірності, які визначають відокремлення компонент, їх особливі й одиничні властивості й дивергентність цих властивостей [16].

Розглядаючи категоріальний апарат західного дослідження У. Бека, який включає 5 оргкатегорій – глобалізм, глобалізація, глобальність, небажані побічні ефекти і глокальність, М. О. Чешков, по-перше, вивів із категоріального апарату категорії глобалізм, який, на його думку, не входить до наукового апарату, так як призначений характеризувати особливу ідеологему [17], а глобальність він бачив як узагальнююче поняття, завданням якого є охоплення важливіших параметрів глобальних феноменів, послідовно через ієрархію

окремих категорій, кожен з яких отримує свій рівень, предмет і володіє власною силою узагальнення.

При цьому глобалізація як механізм, що з'єднає компоненти людства в його всезагальних вимірах і властивостях, є процес безальтернативний, але варіабельний, що зумовлено ускладненням зв'язків, зростаючою активністю людини як індивіда, принциповою різноманітністю глобального соціуму, його розвитком серед рівновідмінності і виходом на розвиток, який розгортається вже за межами домінування в ньому «способу виробництва» (будь-то матеріальних чи духовних благ) із виходом на плато нових форм відчуження [18].

У свою чергу у розділі «Глобалістика как критика антиглобалістического отечественного сознания», М. О. Чешков наводить дуже важливу версію параметрів дисциплінарного статусу глобалістики: зокрема глобальності:

1. Базовое понятие глобальность формируется в трех сферах знания – философского, общенаучного (роль методологической регуляции) и частного-научного (собственно глобалістики).

2. В сфере знания философского глобальность выражается через категорию общения, эту одну из витальных потребностей человека (В. Гинзбург), выражающий коммуникативную природу человека;

3. В сфере общенаучного знания глобальность определяется как совокупность двух принципов взаимодействия начал ядра глобальной общности – их нераздельности и несмянности;

4. В сфере частного-научного знания («глобалістика») глобальность предстает как категория *архетипглобальности*, выражающая *всеобщую связь неоднородностей*, конкретизируя тем самым принципы общения, нераздельности и неслиянности предшествующих уровней частного-научного знания;

5. Категория архетип раскрывается в ряде специальных категорий, призванных характеризовать основные параметры глобальности (структура,

процесс, субъект), а именно – в категориях инвариантности, необратимости и вариабельности, через которые рассматриваются основные признаки архетипичности (всеобщность; связи; неоднородности).

6. Становление архетипических качеств формирует *генотип* глобальности, который складывается в XVI-XVIII вв. закрепляется на рубеже XIX-XX вв, становясь нормой организации глобальности в индустриально-модернистську эпоху (XIX–XX вв.) и подвергаясь логике к концу XX века;

7. На уровне максимально приближенном к реальности, глобальность (архетип – генотип) раскрывается в категориях, характеризующих исторические типы, эпохи, пространственно-временные конфигурации и формы, балансы соединительных и разъединительных тенденций в их функциональной и компенсаторной связи, различные по отдельным эпохам (соединение – функция разъединение; разъединение – функция соединения); все категории этого уровня имеют характер эмпирических генерализаций;

8. Эту версию глобальности можно назвать антропо-исторической, ибо в ней глобальность выглядит и имманентным и трансцендентным качеством человека и человечества;

9. В понятии «глобальность» сохраняется *сквозная* ось, идущая от идеи общения принципов неделимости/неслиянности – к архепиту, фундаментальным параметрам его генотипа и выходящая к историческим сочетаниям со – и раз – делительных процессов, структур и субъектов. Тем самым достигается единство содержания понятия на разных уровнях его конкретизации [19].

Разом з тим, М. О. Чешков зазначив, що наведена версія поняття «глобальность» далека від завершеності, тому що відкритими залишаються фундаментальні питання природи глобальних відносин в їх відмінностях відносно «контексту»; роль і характер суб`єкту глобальності у його відмінності від світових «сил» і акторів; далеко не врахований і досвід сучасної культурології в розумінні балансу суб`єкт-структура [20].

Оцінюючи складові монографії «Глобалистика. Энциклопедия» (М., 2003), М. О. Чешков висловив свої думки щодо 17-ти параметрів, що характеризують осмислення глобалізації і глобалістики і зазначив, що «точками зростання глобалістики згідно матеріалів цієї енциклопедії виступають такі виміри глобалізації і знання про неї: сутність і природа глобалізації, характер протиріч, варіантність, історична протяжність та історична роль, а також уявлення щодо типу знання і предметів» [21].

При цьому він вважає що буде постенциклопедична глобалістика, формування якої залежатиме від тих зусиль, що прилягатимуться до цих «точок».

На думку М. О. Чешкова понятійно-категоріальна система, що розкриває базове поняття «глобальность» створює ядро глобалістики, що має над – або трансдисциплінарний характер.

Дисципліни, що мають за своєю проблематикою тягу до ядра, створюють багатодисциплінарний конгломерат, який в майбутньому може стати комплексом, якщо «ядро» буде ефективно виконувати свої функції, а близькі дисципліни переформують не тільки своє проблемне, а й предметне поле. Тому пише він, глобалістику цілком обґрунтовано можливо вважати і як окрему науку, і як множину наук [22].

В заключенні М. О. Чешков виклав свої думки щодо статусу і положення глобалістики:

1. Она выступает как научное знание, организованное недисциплинарно, но по принципу семьи/куста – близкое к так называемой меганауке.

2. Глобалистика формируется как составная часть научного знания вообще и – через нее – как часть совокупного знания.

3. Совокупное знание складывается не по принципу синкрета и синтеза, но как сверхсистемная множественность [23].

У тому ж році М. О. Чешков опублікував ще одну монографію «Глобалистика как научное знание. Очерки теории и категориального

аппарата» (М., 2005), в якій у розгорнутому вигляді викладені його погляди на глобалізацію і глобалістику.

Узагальнивши матеріали міжнародної дискусії (Global Talk), М. О. Чешков виклав основні постулати пануючої міфології щодо глобалізації яка є процесом:

- неизбежным, фатально predetermined;
- универсализирующий или невелирующий все различия – от экономических до культурных;
- тождественный вестернизации или американизации;
- однонаправленный, то есть безальтернативный;
- стирающий не только различия, но и неравенства, а также устраняющий суверенное территориальное государство [24].

Додамо, що, на нашу думку, цей процес, крім того веде до:

- подальшого посилення ролі країн – глобалізаторів;
- формування економічного глобалізму через ТНК і МНК;
- створення єдиної валюти;
- формування світового уряду.

Згідно концепції М. О. Чешкова у формування глобалістики як галузі наукового знання свій внесок надали декілька груп дисципліни:

- культурогічні та економічні;
- політологічні і соціологічні;
- «геодисципліни» (економічні, політичні, історичні) [25], а еволюцію глобальної спільноти він розділив на три етапи:
- протоглобалізація – от неолитической революции до Осеевого времени;
- зарождеие глобальной общности – от Осеевого времени до эпохи Просвещения и индустриальной революции;
- формирование глобальной общности – последние 20 лет [26].

Оцінюючи еволюцію глобалістики, М. О. Чешков зазначив, що вона розгорталася за двома траєкторіями:

на першій через уявлення того, що людство є невід'ємною частиною Універсума, рухаючись по якій наукова думка формулювала рамкову концепцію людства як цілого при визначенні в загальних контурах предмет глобалістики як «растущая системная взаимосвязанность человечества, выражающаяся в компрессии времени и пространстве (Д. Харди) и создание одного мира (one world)» [27].

У 90-ті роки «глобалізація в усіх значеннях і аспектах цього терміну» стає ключовим словом майже всіх дисциплін, що торкаються подібних проблем, витіснивши популярний раніше термін «постмодернізм» [с. 28].

Розвиваючи ці ідеї, М. О. Чешков далі визначає предмет глобалістики, як сукупність трьох різних шарів, що створюють єдине предметне поле:

Перший шар – містить жорстке (hard) визначення предмету глобалістики як сукупності процесів взаємовпливу, взаємодії, взаємообумовленості, взаємовбудованості й взаємонеобхідності, що мають місце між різними компонентами, які входять до складу людства як деякі цілісності, заданих архетипом і визначених структурою глобальності.

Другий шар – містить м'яке (soft) визначення предмету як сукупності процесів роз'єднання, відпочаткування і розділу компонентів і глобальної спільності, здійснення якого відбувається за допомогою механізмів диференціації і дивергенції.

Третій шар – є рамкова концепція, яка охоплює обидва наведених вище визначення предмету.

При з'єднанні всіх трьох шарів визначення предмету глобалізації в підсумку стає у вигляді історизації архетипу, як процес, що формує людство в його всезагальних якостях через зв'язки всіх видів і порядків.

У цілому М. О. Чешков у цій монографії окреслив стан і перспективи глобалістики, як пріоритетної галузі наукового знання, яке маючи справу з проблемами існування людства, з'єднає зусилля академічної й прикладної гілок наук, соціально-гуманітарних і природно наукових дисциплін вводить

вітчизняну науку в серцевину проблем сучасного наукового знання при використанні формули: глобальність в усьому і все – глобальність [с. 41, 70].

Подальший розвиток своїх ідей і поглядів на глобалізацію і глобалістику з урахуванням того, що література по глобалізації стає безмежною (зауважимо, що нині тільки в системі Google відображено 12,5 млн публікацій по глобалізації), М. О. Чешков виклав у монографії «Двойная спираль глобализации (опыт теоретического конструирования реальности)» (М., 2007) в якій відобразив глобальний диспут щодо глобалізації, формування глобалістського наукового дискурсу, гносеологічні та методологічні зрушення в глобалізації з оцінкою багатодисциплінарності і предметності, з описанням її категорій і виробленням підходів і методів щодо її вивчення. Сформулював рамкову концепцію глобальної єдності людства з введенням нового терміну – Планетарне родове утворення (ПРУ), який характеризує субстанціональну одиничність людства виділенням історичних типів ПРУ, коли починаючи з XVI ст. зародився індустріально-модерністський тип, що складався протягом наступних трьох століть, формувався протягом XIX ст., сягнув свого піку в середині XX ст. і на рубежі 60–70 років XX ст. почалися значні зміни у житті людства; вибух історичного поліморфізму з оцінкою „кризи” еволюції людства [29].

Разом з тим, М. О. Чешков описує склад ПРУ з виділенням спільності країн, що розвиваються, як частки глобальної спільноти й оцінкою Росії як унікальної компоненти глобальної спільноти.

Нарешті у цій монографії дослідник закінчив формування категоріального апарату глобальності, який складається з п`яти рівнів:

I рівень – категорія «спілкування»

1 ступінь – субкатегорія «вітальна необхідність»

2 ступінь – субкатегорія «нероздільність/несліянність»

3 ступінь – субкатегорія «всезагальний зв`язок різниці»

II рівень – категорія «сороздільність»

1 ступінь – субкатегорія «архетип»

2 ступінь – субкатегорія «зв'язок антиноміст»

III рівень – категорія «зв'язка артикуляцій»

IV рівень – категорія «історичні конкретизації»

1 ступінь – субкатегорія «комбінації» (початок зв'язку)

2 ступінь – субкатегорія «історичний тип і підтипи»

3 ступінь – субкатегорія «просторово-часові конфігурації»

V рівень – глобальність як механізм трансформації історії [30].

Виходячи з такого поняття глобальності, М. О. Чешков формулює нове поняття предмету глобалістики як визначеної закономірності еволюції та історії людства, яка постає (і в ідеальному вигляді, і в реаліях) як єдність протилежних за вектором процесів – з'єднуючих і роз'єднуючих, універсалізуючих і партикуляризуючих процесів, що розгортаються в глобальній спільності людства [31].

Водночас М. О. Чешков окреслив взаємозв'язки глобалістики з такими сусідніми дисциплінами як історія, міжнародні відносини, екологічний комплекс, альтернативізм. При цьому за схемою М. О. Чешкова «ядро глобалістики описується як *«наддисциплінарне* утворення, *ареал-багатодисциплінарне*, а комплекс в цілому – *міждисциплінарне*» [32].

В окремому розділі М. О. Чешков обговорив положення глобалістики в сучасному науковому знанні з характеристикою ситуації вибору, що виникла на рубежі ХХ–ХІ ст., описом шляхів виходу з цієї ситуації у двох комплексах ідей – постнеокласичної науки і Нової науки (виникла у другій половині ХХ ст. і базується на процесі синергетики і поєднанні з різними видами ненаукового знання), огляду нової оргформи (теологія образу мислення) наукового знання – міждисциплінарність, описом повороту науки до Східного знання і нових партнерів науки – теології і образної свідомості, а також співвідношення глобалістики з філософією і низкою близьких галузей наукового знання [33].

Таким чином, у роботах М. О. Чешкова чітко прослідковується еволюція його поглядів на предмет і об'єкт глобалістики, що дозволило йому в кінці кінців визнати глобалістику як наддисциплінарну науку і побудувати достатню

струнку систему категоріального апарату и взаємозв'язків глобалістики з іншими близькими науками і нарешті з ненауковими знаннями теологій і східних мудреців.

Список використаної літератури

1. Чешков М. А. «Новая наука», постмодернизм и целостность современного мира / М. А. Чешков // Международная экономика и международные отношения. – 1995. – № 4. – С. 24–34.
2. Чешков М. А. Взгляд на глобализацию через призму глобалистики // Международная экономика и международные отношения. – 2001. – № 2. – С. 52–56.
3. Чешков М. А. Знание о развивающемся мире (судьбы дисциплины) / М. А. Чешков. – М. : ИМЭМО РАН, 2001. – С. 86.
4. *Ibid*, С. 93–95.
5. *Ibid*, С.96.
6. *Ibid*, С. 96–99.
7. *Ibid*, С. 104.
8. *Ibid*, С. 109–115.
9. *Ibid*, С. 115–118.
10. *Ibid*, С. 124–125.
11. Чешков М. А. Глобализация «без берегов» и самоопределение глобалистики / М. А. Чешков // Безопасность Евразии. – 2002. – № 1. – С. 372.
12. *Ibid*, С. 373.
13. *Ibid*, С. 380–381.
14. *Ibid*, С. 388–390.
15. *Ibid*, С. 392.
16. Чешков М. А. Глобализация – глобальность – глобалистика / М. А. Чешков. – М. : РАН ИМЭМО, 2005. – С. 10.
17. *Ibid*, С. 27.
18. *Ibid*, С. 49–50.
19. *Ibid*, С. 55.
20. *Ibid*, С. 56.
21. *Ibid*, С. 72–73.
22. *Ibid*, С. 80.
23. *Ibid*, С. 97.
24. Чешков М. А. Глобалистика как научное знание. Очерки теории и категоріального апарату / М. А. Чешков. – М. : Научно-образовательный форум по международным отношениям, 2005. – С. 13.
25. *Ibid*. С. 15.
26. *Ibid*, С. 21.
27. *Ibid*, С. 31–32.
28. *Ibid*, С. 32.
29. Чешков М. А. Двойная спираль глобализации (опыт теоретического конструирования реальности) / М. А. Чешков. – М. : ИМЭМО РАН, 2007. – С. 68–69.

30. *Ibid*, C. 86–88.
31. *Ibid*, C. 115.
32. *Ibid*, C. 125–126.
33. *Ibid*, C. 128.